

Overgenomen uit: Begijnhofkrant 37 (2012) 14 -15

“TUETEL COMMEKENS DAER DIE SIECKEN UUT DRINCKEN”

Marie-Paule Peeters

De laatste jaren groeit de belangstelling voor het erfgoed van zorginstellingen (1). Het Turnhoutse begijnhof had een eigen ‘infirmierie’, een instelling voor de verpleging van zieke en oude begijnen. Rond 1400 werd reeds een infirmerie vermeld, gelegen aan de Zuidzijde van het hof, in 1562 door brand vernield. Het huidig infirmeriegebouw is opgetrokken in 1614 met ziekenkamers op de begane grond, logeerkamers voor familie van de begijntjes op de verdieping.

Ziekenzorg betekent niet alleen het toedienen van medicatie of wondverzorging, maar ook het wassen, aan- en uitkleden, en toedienen van voedsel en drank. En juist dat laatste is vrij lastig bij bedlegerige patiënten als je niet de juiste hulpmiddelen hebt. Kon vaste voeding nog met de lepel toegediend worden (Foto 1), dan is vooral het laten drinken van neerliggende patiënten moeilijker.

Foto 1: Doornikse zusters geven een bedlegerige zieke te eten in het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal. Miniatuur uit de *Règle et ordonnance des sœurs de l'hostellerie Notre-Dame de Tournay*, Doornik, ca. 1400. (Doornik, Kathedraalarchief, Ms. 24, fol. 1)

Verpleegkundigen kregen volgende instructies bij hun praktijklessen (1920): “Nu komen we aan het laten drinken en eten. Voor platliggende patiënten vult ge kopje, glas of beker slechts voor 1/3; het hoofd steunt ge door uw arm onder het kussen te schuiven. Met langzame teugjes laat ge uw patiënt nu kleine slokjes nemen... Met vaste hand moet ge het glas hanteren, opdat, bij eene onwillekeurige beweging, het vocht niet langs den hals van uw patiënt loopt.” Nochtans bestonden sinds eeuwen handig drinkgerei om zowel kleine kinderen als bedlegerige mensen te laten drinken zonder morsen. Laten we er enkele van naderbij bekijken.

Van oudsher werd de koehoorn gebruikt als drinkbeker voor volwassenen; met een stukje

zacht leer of gedroogde spenen van koeien als een speen werd deze ook vaak gebruikt om baby's te voeden. Een bolronde kruik in aardewerk op vlakke standvoet en met lange opwaarts gerichte tuit, zoals op foto 2, maakt het mogelijk om een kind of een zieke wat vloeibaar eten of drinken te geven. Een glazuurlaag rond tuit en vulopening en vermoedelijk ook aan de volledige binnenkant maakt de kruik op die plaatsen ondoordringbaar, noodzakelijk voor de nodige hygiëne.

Foto 2: 1201-1300, Andenne-aardewerk (Rotterdam, Museum Boijmans-Van Beuningen en eenzelfde exemplaar te Tienen, Stedelijk Museum 'Het Toreke' uit de eerste helft van de 14de eeuw)

Dergelijke recipiënten worden *pap- of zuigflesjes* genoemd in inventarissen (2). Voor Van Dale is een zuigfles een met een speen afgesloten fles om jonge kinderen met melk te voeden. Vermits dit niet van toepassing zal geweest zijn in het begijnhof, houden we ons tot het hulpmiddel om volwassenen te voeden. Al kunnen de meeste aangehaalde voorbeelden voor beide doeleinden gebruikt zijn. AAT (3) stelt het woord *tuitbeker* voor, doch niet steeds heeft dit drinkgerei de vorm van een beker.

Algemeen kan men stellen dat het een recipiënt moet zijn met enerzijds een vulopening en anderzijds een vrij lange gietruit. Een inventaris van de infirmerie van het begijnhof te Diest (1636) vermeldt "*tuetel commekens daer die siecken uut drincken*". De zieke moet immers aan de tuit zuigen. Bovendien zijn deze recipiënten meestal voorzien van een oor of greep voor de zorgverlener en eventueel voorzien van deksel. Aanbevolen ook is een vlakke bodem om deze tijdens de verzorging eender waar neer te kunnen zetten.

Het weinige iconografisch materiaal in verband met ziekenzorg waarover we beschikken, zoals de weergave van de werken van Barmhartigheid, beelden uit godshuizen of de levensbeschrijving van de H. Elisabeth van Thüringen, geven ons geen voorbeelden van drinkende bedlegerige patiënten. Wel komen we nog zorgreliëken tegen in ons museale erfgoed.

Zoals het zuigkannetje in Mechels tin (Foto 3), een zgn. *pijpkán*, in de vorm van een buikige,

naar boven smaller toelopende kruik, op vlakke voet, met een zuigpijpje aan het boveinde voorzien van een deksel en oor (16-18de eeuw). Dergelijke zuigkannetjes werden uitgevoerd in zilver of tin.

Foto 3: 1701-1800, tinnen kannetje

Ook zijn er cilindervormige exemplaren, gelijkend op een bierpul. Het zijn *zuigbekers* met een lange of S-vormige laag aangezette tuit vertrekkende vanaf de voet, en met deksel en oor zoals op foto 3. In de Brugse archieven noemt men ze "*tutecroesekens*"(4). De meeste van deze 'tutecroesekens' in het Sint-Janshospitaal te Brugge zijn echter uit 19de eeuwse tin.

Foto 4: 1901-1950, faience (Begijnhofmuseum, Turnhout)

En tenslotte de *ziekschuitjes*: bootvormige houders met een lang tuit. Het witte exemplaar in faience uit het Begijnhofmuseum (Foto 4) dateert uit het begin van vorige eeuw. De meeste van deze drinkschuitjes dateren van 1850 tot heden, maar het is niet onwaarschijnlijk dat ze al veel eerder op de markt waren. De vorm van de drinkschuitjes is steeds ongeveer gelijk gebleven. Wat wel verandert, is het materiaal : van kwetsbaar porselein of faience tot kunststof, meestal wit of crème- kleurig, zelden veelkleurig beschilderd. Sommige vormen hebben een gedeeltelijk afgesloten bovenzijde. Deze drinkschuitjes zijn niet te verwarren met

de recent opkomende *Neti-pot* of neuskannetje (5).

Smalle drinkschuitjes, in tin, zilver en porselein, zijn ook gebruikt om zieken medicijnen toe te dienen. Een dergelijk medicijnschepje wordt ook wel ziekschuitje genoemd. Voor het toedienen van medicatie waren er ook medicijnlepels met lange steel, al dan niet hol, en een lepelbak waarop een scharnierend deksel is vastgemaakt. De holle steel liet toe weerspanningen te voeden door er hevig door te blazen (uitvinding in 1827).

De porseleinen drinkschuitjes uit het Museum Dr. Guislain (Gent) uit de 20^e eeuw heten er *drinkkolfjes*. AAT vermeldt de term *papschuit* (6). In de Franse literatuur worden ze evenwel plastisch omschreven als *Canard de malade*. Canard de malade, ik kan het niet beter benoemen.

Marie-Paule Peeters

Noten

(1) Het Meduceum in Turnhout geeft een overzicht van de evolutie in de verpleegkunde en de geneeskunde in Turnhout. Gasthuiszuster Alena verzamelde tijdens haar loopbaan medisch materiaal uit het Sint-Elisabeth-ziekenhuis. Een groot gedeelte is ook gewijd aan de figuur en realisaties van dr. Paul Janssen. Het museum kan voorlopig enkel bezocht worden onder begeleiding van een gids. Voor meer informatie en reservaties kan je terecht bij Mevrouw Rita Dries (014/42.33.69).

(2) Tentoonstelling, Leuven, 1998, *Leven te Leuven in de late Middeleeuwen*, cat. 218.

(3) Tuitbeker: AAT (Art & Architecture Thesaurus) : Drinkgerei met meestal één langgerekte tuit, zonder deksel, voor het voeren van kinderen of zieken.

(4) Dergelijke ziekenbekers waren te bekijken op de tentoonstelling *Sint-Janshospitaal 1188-1976*, (tentoonstellingscatalogus), Brugge, 1976, deel 2, blz. 650-651.

(5) Een *Neti Pot* is een klein kruikje van keramiek. Je vult het met zout water om de luchtwegen van neus en neusholte schoon te maken.

(6) Papschuit : AAT (Art & Architecture Thesaurus): bootvormige houders, meestal van zilver, tin of aardewerk, met een lange tuit; gebruikt om vloeistoffen en zacht voedsel aan kinderen en eventueel aan invaliden toe te dienen.